

Erdélyi utcanevek sorsa

Pál-Antal Sándor: A marosvásárhelyi utcák, közök és terek történeti névtára. (Indicatorul istoric al străzilor, pasajelor și pietelor din Târgu Mureș). Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1997. 221 p.

Pál-Antal Sándor, a kitűnő levéltáros szokott alaposágával vizsgálta át a **hajdani** székely főcáros, Marosvásárhely utcaneveire vonatkozó nagyszámú forrást, amint ezt a névtár szócikkei is bizonyítják. Az első középkori okleveles említéstől a legutolsó, napjainkban zajló átkeresztelésekig kíséri végig az egyes utcák névváltozásait. A könyv román és magyar nyelven, közös betűrendbe sorolva közli az egyes szócikkeket. Ennél a viszonylag kis terjedelmű kötetnél ez még jól alkalmazható, és az olvasónak is kényelmes megoldás - nem kell folyton a névmutatóhoz vagy utalásokhoz lapoznia. A szócikkek mindkét nyelven tartalmazzák az utca nevét, a kötethez mellékelt térkép megfelelő szelvényének adatait, az első írásos említést (amely általában egy körülír helymeghatározás) és a későbbi névváltozásokat, a változtatás évével és az új névvel.

A tulajdonképpeni névtárat megelőzi egy tanulmány (szintén két nyelven), amely bemutatja a marosvásárhelyi utcanévadási gyakorlat történetét, politikai, jogi és közigazgatási hátterét a 16. századtól napjainkig.

A város utcáira vonatkozó legkorábbi adatok a 16. század második feléből származnak. Az akkor már név szerint említett utcák (Szentkirály, Szentgyörgy, Szentmiklós, Poklos, Jeddi, Koronkai utcák, valamint Nagyköz) ma is léteznek a város fő közlekedési útvonalai és/vagy a fontosabb városnegyedek névadói. Századokon át az utcák nevei a lakosság által használatos nevek voltak. A korai iratok sokszor csak körülírással határoztak meg egy-egy utcát: például a „Szent Miklós Utzára menő Sikátor” volt 1575-ben a mai Bolyai utca. Akkoriban a megnevezés és a megnevezett még szoros kapcsolatban állt: a „Fazakas” utcában tényleg fazekasok laktak, a Sáros utca valóban sáros volt, a Szentgyörgy utca Marosszentgyörgyre vezetett, a Térjmeg utca zsákutca volt.

Az utcák számának növekedése a városfejlődés természetes velejárója: a 17-18. századból Marosvásárhelyen is egyre szaporodnak az új utcákra vonatkozó adatok. A múlt század közepén már negyvennél több - részben kiépített, részben jelentéktelen, sikatorszerű-útvonala volt. A modern urbanizáció hatására a 19. század második felében felgyorsult a város növekedése: a lakosság száma a századfordulóig szinte megkétszereződött, a beépített terület egyre terjeszkedett. Régi utcák, terek olvadtak be az új épülettömbökbe, új utcák keletkeztek a frissen épült házsorok között. Az utcák száma 1862-ben még 43, 1900-ban 78, 1914-ben már 157. Az utcanévadás vagy -változtatás tehát szinte folyamatosan jelen volt Marosvásárhely életében. A hivatalos utcaelnevezések kora a 19. század második felétől datálható. És ez időtől keltezhető a névadás több szempontot követő gyakorlata is. A helyi sajátosságok, a hagyomány, a praktikum mellé (vagy inkább helyett?) társulnak olyan tényezők, mint a nemzeti érzés, a jeles események, közismert személyiségek évfordulói, a politikai hatalomváltások stb.

A névadás, névváltoztatás joga a városi önkormányzatot illette, s annak nevében a képviselő-testület (1872-től a törvényhatósági bizottság közgyűlése) gyakorolta. 1918-ig, a hatalomváltásig gyakorlatilag semmilyen felsőbb fórum ebbe nem avatkozott.

A román uralom alatt az utcanévadás is irányt váltott. Az addigi magyar utcaneveket románra változtatták. Nem egyszerűen lefordították a magyar elnevezéseket, hanem az új államhatalom megjelenítésére alkalmas, a románság hagyományaira utaló nevekkel vagy román személyiségekével helyettesítették őket. Eltűntettek minden, a románság nemzeti érzékenységét sértőnek vélt, a magyar múlt, kultúrára utaló megnevezést.

A kisebbségi létbe kényszerített magyarság anyanyelvének szabad használatát a Románia által is aláírt nemzetközi szerződés és a gyulafehérvári határozat (1918) is garantálta. Az idetartozó utcanév-használatot a román központi szervek rendeletekkel igyekeztek szabályozni. 1919-1920-ban három rendelkezés is foglalkozott az utcanév-használattal. Gyakorlatilag mindegyik javasolja a kétnyelvű elnevezéseket - ahol a más nyelvű kisebbség létszáma eléri a lakosság számának egyötödét -, részben a régi és az új név együttes kiírásával, részben az új román megnevezés magyar nyelvű feltüntetésével. Marosvásárhelyen azonban az új városvezetőség a kétnyelvű táblák bevezetését elszabotálta, és a későbbi próbálkozásokat is - mondvacsinált indokokkal - elutasította. (Az 1923-as román alkotmány bevezetése után törvényes lehetőség nyílt a kétnyelvűség elhagyására. Az új alkotmány nyelvhasználatra vonatkozó előírásai gyakorlatilag hatálytalanították a korábbi intézkedéseket: a 126. cikkely kimondja, hogy az egyedüli hivatalos nyelv a román.) 1919-1920-ban Marosvásárhely mind a 178 utcája új elnevezést kapott. A magyar személyiségneveket nagyrészt románokkal helyettesítették: például Decebal, Traian, Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, Cuza Vodă neveivel. A helyi jellegű nevek - mint például Búza, Berek, Gát stb. - többségükben fennmaradtak fordításban. De olyan új elnevezések is születtek, amelyek a régi utcanévhez semmiben sem kötődtek: például a Kossuth utcából Călărășilor (Lovasság), az Erzsébet királyné utcából Primăriei (Városháza), a Bihari János utcából Moșilor (Mócok), az Aranka utcából Rândunicei (Fecske) lett.

A második világháború sodrában kétszer is gazdát cserélt a város. A bécsi döntés után visszakerült magyar fennhatóság alá. Az utcanévadások tekintetében újra a visszaállított törvényhatósági bizottság közgyűlése intézkedett. A 1919 előtti utcaneveket ismét hivatalosították, az azóta nyitott új utcákat pedig a korszellemet követve átkeresztelték. Így születtek például Horthy, Mussolini, Hitler neveit viselő terek, utcák. De ugyanekkor kapta nevét az új utcák közül a Muskátli, Regös, Tulipán, Alsóforduló stb. is.

1944-ben újabb hatalomátvétel történt: a visszatérő román közigazgatás szovjet katonai felügyelet alatt működő helyi szervei megint „aktualizálták” az utcaneveket. A bosszú és megtorlás mellett az új időszak ideológiája is befolyásolta az átkereszteléseket. Elsőként a kompromittált nevek tűntek el: a Horthy-, Mussolini-, Hitler-félék, és megjelentek a Sztálin, Malinovszkij, Béke, Szabadság jellegű elnevezések 1945-ben módszeresebb felülvizsgálat történt: vizsgálóbizottság tekinti át és hagyja jóvá Vigh Károlynak, a városi könyvtár vezetőjének a város teljes utcahálózatára kidolgozott mértéktartó javaslatait, a kétnyelvűsége vonatkozóan is. Vigh 176 régi elnevezés megtartását javasolja, a módosításokban a román és a magyar művelődéshez kapcsolódó személyiségneveket vagy helyi neveket javasol.

Az 1946-ban kiadott új marosvásárhelyi utcanévtár szerint 97 utca neve változott meg. A Kisebbségi Statútum szellemében Marosvásárhelyen is megvalósult a kétnyelvű utcanév-használat. Az akkor kitett táblákból (a kevésbé feltűnő helyeken) még ma is látható néhány. A többit egynyelvűre változtatták.

1948-ban - a népszámlálást előkészítendő - újabb neveket cseréltek: az új politikai irányzat hatására megszorodtak a román és a szovjet kommunistákról elnevezett utcák - többnyire a magyar nevek rovására.

1964-ben ismét jelentősebb névváltoztatás történt. A vezérlőelv ekkor a Szovjetuniótól való távolodás volt: sorra tűntek el a román és a nemzetközi kommunista személyiségek nevei, de alkalom kínálkozott újabb magyar elnevezések elhagyására is -Marx, Engels, Rosa Luxemburg sorsára jutott Kölcsey, Csokonai, Munkácsy, Mikszáth, Bem, Erkel stb. is. A helyüket romániai folyók, hegyek, virágok nevei vették át. Az 1965-1966-ban folytatódó „homogenizálás”-nak további magyar utcanevek estek áldozatul.

Az 1964 utáni gyakorlatra a túlfűtött román nemzeti érzés elhatalmasodása nyomta rá bélyegét. A magyar többségű város hagyományait, sajátosságait, elvárásait teljesen figyelmen

kívül hagyva, minden indoklás nélkül, gyors ütemben tüntették el a magyar elnevezéseket. Csak román személyiségneveket használtak névadásra. Mindössze két kivétel történt: Koós Ferenc és Simó Géza esetében.

A mai Marosvásárhely 408 utcája, tere közül 77 visel személynevet (ebből 56 román, 18 magyar, 2 francia, 1 orosz), 98 földrajzi nevet (csak román tájegységeket alkalmazva), 56 természetrajzi nevet, 27 történelmi eseménnyel kapcsolatos nevet (részben vagy teljesen a román történelemre vonatkozóan), 88 helyi sajátosságokra uraló nevet, 62 egyéb jellegűt.

A csak a többségi nemzet érdekeit szem előtt tartó utcanévadási politika 1989 után lelassult, de valójában nem változott. A 100/1990. számú törvényerejű rendelet lehetőséget ad a kisebbségi nyelvű utcanév-használatra. De visszagondolva az 1990 márciusában Marosvásárhelyen történtekre - ez csak írott malaszt. Az akkori véres események kiváltója többek között egy Tudor negyedbeli gyógyszertár kétnyelvű felirata volt. Ahogy a példa mutatja, egy város rendezett élete és több különböző nemzetiség kulturált együttélése, egymás iránti toleranciája szempontjából egyáltalán nem elhanyagolható tényező az utcanévadás gyakorlata. Remélhetőleg így látják ezt a döntéshozók is, és a kétnyelvűség a gyakorlatban is megvalósul.

Pál-Antal Sándor jól sikerült munkája nemcsak a szakembereknek lehet becses segédeszköze: minden érdeklődő számára szemléletesen mutatja be az eddigi gyakorlatot - lehet belőle tanulni.

Kocsis Gabriella